

Minder geneesmiddelen voorgeschreven door de huisarts tijdens de coronapandemie

Karin Hek, Mark Nielen, Yvette Weesie, Jeroen Hasselaar

De coronapandemie en alle daarin genomen maatregelen zorgen voor grote veranderingen in de maatschappij, waaronder ook in de zorg. Met routine zorgdata van huisartsenpraktijken, verzameld in Nivel Zorgregistraties Eerste Lijn, beschrijven we jaarlijks trends van de door de huisarts geleverde zorg, waaronder het voorschrijven van geneesmiddelen. In deze factsheet brengen we de veranderingen in het voorschrijven van geneesmiddelen in het coronajaar 2020 ten opzichte van eerdere jaren in beeld.

Kernpunten

- Minder mensen kregen in 2020 een geneesmiddel voorgeschreven dan in de voorgaande jaren (afname van 5% ten opzichte van 2019).
- Deze daling in voorschrijven was het sterkst voor kinderen en jongeren van 0 tot 18 jaar.
- Er werden aanzienlijk minder antibiotica voorgeschreven, maar ook het aantal mensen dat een NSAID (pijnstiller) of een neusspray of -druppels kreeg voorgeschreven, daalde.
- Mogelijke verklaringen voor de daling in geneesmiddelgebruik zijn de gevolgen van de maatregelen om de coronapandemie aan te pakken, zoals een algemene afname in het zorggebruik in de huisartspraktijk in 2020 en een afname van het aantal bij de huisarts gepresenteerde gezondheidsproblemen, zoals infectieziekten.

Achtergrond

De coronapandemie en de hiervoor genomen maatregelen leiden tot grote veranderingen in de zorg, waaronder in het zorggebruik. Zo ging de eerste lockdown in maart 2020 gepaard met een oproep aan patiënten om de huisarts enkel voor dringende klachten te bezoeken. Als gevolg hiervan waren er 25% minder consulten tussen maart en mei in 2020 in vergelijking met dezelfde periode in 2019 (Heins 2020). Over heel 2020 nam het aantal contacten met de huisarts af, werden er minder mensen doorverwezen naar de tweede lijn en werden er in de huisartsenpraktijk minder gezondheidsproblemen gepresenteerd (Nielen 2021).

Dit resulteerde ook in veranderingen in het voorschrijven van geneesmiddelen. Eerder zagen we dat de afname van consulten bij de start van de coronapandemie gepaard ging met een daling in het voorschrijven van nieuwe recepten (Hek 2020B, C; SFK 2021). Tegelijkertijd werd er direct na afkondiging van de maatregelen een kortdurende stijging waargenomen, met name in herhaalvoorschriften. In die periode was er dus niet alleen een sterke stijging in de verkoop van wc-papier in supermarkten en paracetamol bij de drogist, maar ook van geneesmiddelen op recept (Hek 2020A,B; SFK 2021). Ook zagen we tijdens en na de eerste lockdown een grote daling in het voorschrijven van antibiotica, maar niet in het voorschrijven van middelen die mensen langdurig gebruiken, zoals inhalatiemedicatie bij COPD en astma (Hek 2020A,C; SFK 2021). De vraag is wat het uiteindelijke effect van al deze veranderingen is geweest op het voorschrijven van geneesmiddelen voor het gehele eerste coronajaar 2020.

Met gegevens van huisartsenpraktijken, verzameld in Nivel Zorgregistraties, geeft het Nivel jaarlijks een overzicht van de in de huisartsenpraktijk geleverde zorg. In deze factsheet geven we een overzicht van het voorschrijven van geneesmiddelen in 2020 ten opzichte van 2019 bij de huisarts.

Minder mensen kregen in 2020 een geneesmiddel voorgeschreven

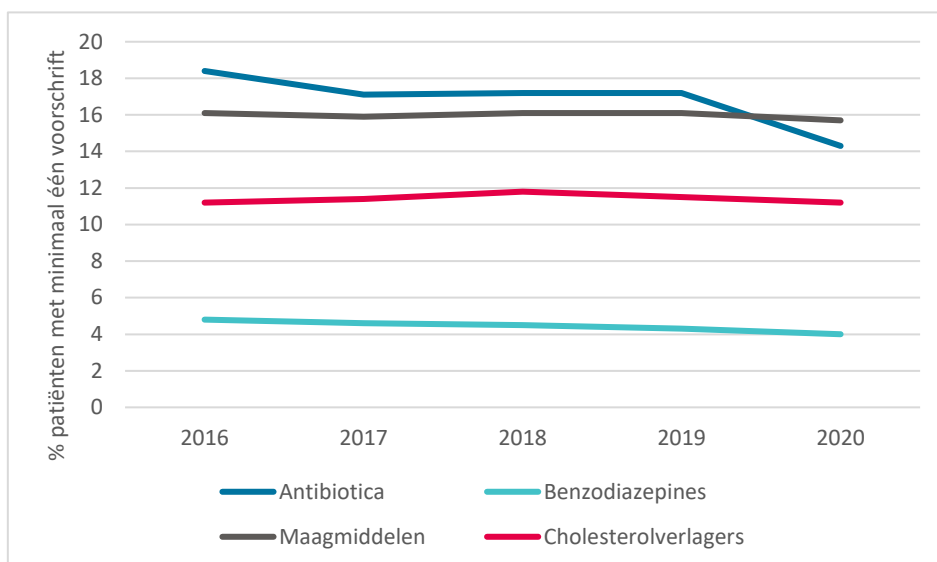
Allereerst keken we naar het percentage mensen dat tenminste één geneesmiddel kreeg voorgeschreven (tabel 1). In 2020 kreeg net iets meer dan 66% van de mensen een geneesmiddel voorgeschreven, terwijl dat in 2019 ruim 69% van de mensen was (afname van ruim 3 procentpunt en relatieve afname van 5% ten opzichte van 2019). De daling was te zien in alle leeftijdsgroepen, maar was het sterkst onder kinderen van 0 tot 4 jaar (afname bijna 11 procentpunt, wat neerkomt op een relatieve afname van 23%), gevolgd door de groep 5 tot 17 jarigen (afname van ruim 5 procentpunt, gelijk aan een relatieve afname van 12%). Onder de groep mensen van 85 jaar en ouder was de daling nihil.

Tabel 1 Percentage patiënten met minimaal één voorschrift bij de huisarts per jaar, naar leeftijdsgroep, 2016-2020

in %	2016	2017	2018	2019	2020
Leeftijdscategorie:					
0 t/m 4 jaar	56,4	51,9	55,3	57,5	46,8
5 t/m 17 jaar	51,4	47,2	50,0	49,2	44,1
18 t/m 44 jaar	64,6	61,7	63,1	63,9	60,0
45 t/m 64 jaar	75,7	74,4	75,3	74,9	72,6
65 t/m 74 jaar	88,3	88,2	88,3	88,2	86,8
75 t/m 84 jaar	94,3	94,1	94,4	94,2	93,7
85 jaar en ouder	95,8	95,0	95,9	96,3	96,1
Totaal	70,1	67,8	69,2	69,6	66,3

Antibiotica voorschrijven sterk afgenomen

Vervolgens keken we naar een aantal veel voorgeschreven geneesmiddelgroepen. Eerder onderzoek liet al zien dat er direct bij ingaan van de eerste lockdown een sterke afname was in het voorschrijven van antibiotica (Hek 2020C). Over het hele jaar 2020 zagen we deze afname ook terug (figuur 1). In 2020 kreeg zo'n 14% van de mensen tenminste één antibioticum voorschrift, terwijl antibiotica in 2019 nog aan 17% van de mensen werd voorgeschreven. Hoewel het voorschrijven van antibiotica over de tijd een dalende trend laat zien, was dit een sterkere afname dan verwacht op basis van de trend in voorgaande jaren. Het voorschrijven van benzodiazepinen, oftewel kalmerings- en slaapmiddelen, neemt eveneens al jaren geleidelijk af (figuur 1). Ook in 2020 zien we een kleine afname ten opzichte van 2019 (van 4,3% in 2019 naar 4,0% in 2020). De afname is kleiner dan de afname in antibiotica voorschriften. Het voorschrijven van maagzuurmiddelen en cholesterolverlagers is al jaren stabiel, maar is in 2020 iets afgenomen ten opzichte van 2019. De tabellen B1 tot en met B4 in de bijlage bevatten de cijfers per geneesmiddelgroep uitgesplitst naar leeftijd.

Figuur 1 Percentage patiënten met minimaal één voorschrift voor een antibioticum (ATC-code J01); benzodiazepine (N05BA); maagmiddelen (A02) of cholesterolverlager (C10A) per jaar bij de huisarts, 2016-2020

Ook een flinke afname in middelen die zonder recept verkrijgbaar zijn

De top-10 van meest voorgeschreven middelen bevat in 2020 dezelfde geneesmiddelen als in 2019 (tabel 2), maar in een andere volgorde. Maagzuurremmers blijven de meest voorgeschreven geneesmiddelen, deze worden aan 15,4% van de mensen voorgeschreven; wel is ook hier een daling te zien. Grote afnames in voorschrijven zien we bij antibiotica, gevolgd door de NSAID's (pijnmedicatie) en de neussprays en -druppels. Deze laatste twee geneesmiddelgroepen zijn, net als de maagzuurremmers, ook zonder recept verkrijgbaar bij bijvoorbeeld de drogist.

Tabel 2 Top-10 van geneesmiddelvoorschriften, 2020, gestandaardiseerd naar Nederland op leeftijd, geslacht en stedelijkheid, met daarbij de relatieve toe- of afname ten opzichte van 2019

ATC	Omschrijving	% patiënten 2020	% Af-/toename tov 2019
A02B	Maagzuurremmers	15,4	-2,6
C10A	Cholesterolverlagers	11,2	-2,7
M01A	NSAIDs (pijnstillers)	10,7	-13,1
B01A	Antistollingsmiddelen	9,8	-1,0
D07A	Corticosteroiden (crème/zalf)	9,5	-7,4
A06A	Laxeermiddelen	8,2	-3,6
R01A	Neussprays/druppels	8,2	-11,0
C07A	Bèta-blokkers (middel bij hart- en vaatziekten)	8,2	-3,4
R06A	Antihistamines (middel bij allergie zoals hooikoorts)	7,8	-1,3
J01C	Penicilline (antibiotica)	7,7	-26,0

De afname in het voorschrijven van geneesmiddelen was het grootst onder kinderen en jongeren van 0 tot 18 jaar. Daarom keken we specifiek voor deze groep ook nog naar de top-10 meest voorgeschreven middelen in 2020 en de veranderingen ten opzichte van 2019 (tabel 3). De grootste daler was, net als in de hele bevolking, penicilline (meest voorgeschreven antibioticum). De daling onder kinderen en jongeren tot 18 jaar was echter vele malen groter dan in de totale groep (53%).

De afname van aantal patiënten met een van de andere middelen was ook veel groter. Zo zagen we ook een kwart minder kinderen en jongeren tot 18 jaar bij voor op de huid en inhalatiemedicatie.

Tabel 3 Top-10 van geneesmiddelvoorschriften, 2020 aan 0 tot 17-jarigen, met daarbij de relatieve toe- of afname ten opzichte van 2019

ATC	Omschrijving	% 0-17 jarigen 2020	% Af-/toename tov 2019
D07A	Corticosteroiden voor de huid (bijv. bij eczeem)	7,8	-5,1
R06A	Antihistamines (middel bij allergie zoals hooikoorts)	7,0	-4,3
D02A	Huidmiddelen zonder specifieke werking (bijv. vette zalf bij eczeem)	6,7	-1,5
J01C	Penicilline (antibiotica)	6,0	-53,3
R01A	Neussprays/druppels	5,6	-19,6
D06A	Antibiotica voor de huid	5,1	-25,5
R03A	Luchtwegverwijders (inhalatiemedicatie)	4,7	-25,5
A06A	Laxeermiddelen	3,9	-10,3
G03A	Anticonceptiepil	3,5	-11,4
D01A	Antischimmel middelen voor de huid	3,3	-15,2

Beschouwing

Afname in geneesmiddel voorschrijven grootst onder jongste leeftijdscategorieën

We zien dat in 2020 het aantal patiënten met een geneesmiddelvoorschrift in het algemeen is afgenomen. De grootste afname zagen we bij kinderen en jongeren tot 18 jaar. In deze leeftijdsgroep was ook de grootste afname in het aantal contacten met de huisartsenpraktijk te zien (Nielen 2021). Eén van de verklaringen voor deze afname in zorggebruik is de daling in het voorkomen en verspreiding van infectieziekten door maatregelen als anderhalve meter afstand, het advies om regelmatig handen te wassen en sluiting van scholen en kinderdagverblijven (www.nivel.nl/surveillance). We zagen dan ook dat antibiotica in tegenstelling tot eerdere jaren, in 2020 niet meer de meest voorgeschreven geneesmiddelen zijn onder kinderen en jongeren tot 18 jaar. Hoewel het aantal personen met een geneesmiddelvoorschrift gedaald is, steeg het totale geneesmiddelgebruik in 2020 wel met 0,5% per persoon. Dit bleek uit cijfers van de Stichting Farmaceutische Kengetallen op basis van verstrekkingen in de apotheek (SFK 2021). De stijging was het grootst in de groep 21 tot 40 jarigen. Voor 0 tot 20 jarigen was er een afname in gebruik.

Afname in geneesmiddelen die ook zonder recept verkrijgbaar zijn

Naast antibiotica, is ook het voorschrijven van NSAID's en neussprays flink gedaald. Dit laatste kan verklaard worden doordat er minder verkoudheid was. Daarnaast zijn NSAID's en neussprays ook vrij verkrijgbaar bij de drogist. Het zou dus kunnen dat mensen in plaats van de huisarts te bezoeken, vaker hun toevlucht hebben gezocht in vrij verkrijgbare middelen. Hoewel de verkoop van zelfzorgproducten bij pijn in 2020 steeg, was deze minder groot dan in 2019 ([Zelfzorgmarkt 2020 - Neprofarm](#)). De verkoop van zelfzorgproducten bij luchtwegen nam af in 2020. Het lijkt er dus niet op dat er op grote schaal substitutie van voorschrijven naar zelfzorg heeft plaatsgevonden.

Wat betekent dit?

Al met al kregen in 2020 minder mensen een geneesmiddel voorgeschreven door de huisarts. De daling is waarschijnlijk toe te schrijven aan een afname in aantal consulten met de huisarts (Nielen 2021) en een afname in gepresenteerde gezondheidsproblemen, waaronder infectieziekten (Nielen, 2021; [Actuele weekcijfers aandoeningen - Surveillance | Nivel](#)).

Het onderzoek

Het onderzoek is gebaseerd op gegevens van 369 huisartsenpraktijken met in totaal 1.594.469 ingeschreven patiënten die deelnemen aan Nivel Zorgregistraties Eerste Lijn. De patiënten uit praktijken die deelnemen aan Nivel Zorgregistraties vormen een goede afspiegeling van de Nederlandse populatie. De gegevens zijn gebaseerd op gegevens die voor routine zorg in het huisartsinformatiesysteem van de huisarts wordt vastgelegd.

Prescriptiegegevens kunnen ook voorschriften van de specialist bevatten, die door terugkoppeling vanuit de apotheek in het huisartsinformatiesysteem terecht komen.

Deze factsheet is een samenvatting van de kerncijfers prescripties huisartsenzorg 2020 die zijn gepubliceerd in Nielen, 2021 en te vinden op www.nivel.nl/zorgregistraties. Een uitgebreide beschrijving van de methode is te vinden in deze rapportage.

Meer weten

U vindt deze publicatie en alle andere Nivel-publicaties op www.nivel.nl/publicaties.

Meer informatie over Kerncijfers Huisartsenzorg 2020: ga naar <https://www.nivel.nl/nl/nivel-zorgregistraties-eerste-lijn/cijfers-zorgverlening-huisartsen>

Titelgegevens van deze publicatie

De gegevens uit deze publicatie mogen met de volgende bronvermelding worden gebruikt: Hek, K., Nielen, M.M.J., Weesie, Y.M., Hasselaar, J. Minder geneesmiddelen voorgeschreven door de huisarts tijdens de coronapandemie. Nivel Zorgregistraties Eerste Lijn. Utrecht: Nivel, 2021.

Literatuur

Bolt, E., Abdel Nour, F., Jansen, T., Korevaar, J., Dijk, L. van, Hek, K. Voorschrijven van psychofarmaca door de huisarts tijdens de coronapandemie, 2020 wk 2 - 2021 wk 24 (6 jan 2020 - 20 jun 2021). Utrecht: Nivel, 2021.

Heins, M., Hek, K., Hooiveld, M., Hendriksen, J., Korevaar, J. Impact coronapandemie op zorgvraag bij huisartsen (factsheet A). Gevolgen corona in de huisartsenpraktijk. Utrecht: Nivel, 2020.

Hek, K., Hendriksen, J., Weesie, Y., Lambooi, A., Hooiveld, M., Dijk, L. van. Voorschrijven van geneesmiddelen voor luchtwegaandoeningen door de huisarts tijdens de coronapandemie. Geneesmiddelenmonitor in coronatijd. Week 2-26 (6 januari - 28 juni 2020). Utrecht: Nivel, 2020A.

Hek, K., Weesie, Y., Lambooi, A., Hendriksen, J., Hooiveld, M., Korevaar, J., Dijk, L. van. Voorschrijven van psychofarmaca door de huisarts tijdens de coronapandemie. Week 2-24 (6 januari - 12 juni 2020). Utrecht: Nivel, 2020B.

Hek, K., Hendriksen, J., Weesie, Y., Lambooi, A., Hooiveld, M., Dijk, L. van. Voorschrijven van antibiotica door de huisarts tijdens de coronapandemie. Geneesmiddelenmonitor in coronatijd. Week 2-35, 6 januari - 30 augustus 2020. Utrecht: Nivel, 2020C.

Nielen, M.M.J., Weesie, Y.M., Davids, R., Winckers, M., Korteweg, L., de Leeuw, E., Urbanus, T., van Dijk, L., Korevaar, J., Hasselaar, J., Hek, K. Zorg door de huisarts. Nivel Zorgregistraties Eerste Lijn: Jaarcijfers 2020 en trendcijfers 2016-2020. Utrecht: Nivel, 2021.

Stichting Farmaceutische Kengetallen. Data en feiten 2021, Den Haag: augustus 2021.

Bijlage

Tabel B1 Percentage patiënten met minimaal één voorschrift voor een antibioticum (ATC-code J01) per jaar bij de huisarts, naar leeftijdsgroep, 2016-2020

in %	2016	2017	2018	2019	2020
Leeftijdscategorie:					
0 t/m 17 jaar	13,7	11,5	11,8	12,0	8,1
18 t/m 44 jaar	15,7	14,5	14,4	14,6	12,2
45 t/m 64 jaar	18,6	17,6	17,7	17,2	14,9
65 t/m 74 jaar	24,3	23,7	23,9	23,4	19,7
75 jaar en ouder	32,7	32,6	32,8	31,9	28,0
Totaal	18,4	17,1	17,2	17,2	14,3

Tabel B2 Percentage patiënten met minimaal één voorschrift van een benzodiazepine (ATC-code N05BA) per jaar bij de huisarts, naar leeftijdsgroep, 2016-2020

in %	2016	2017	2018	2019	2020
Leeftijdscategorie:					
0 t/m 17 jaar	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2
18 t/m 44 jaar	3,4	3,3	3,2	3,2	2,8
45 t/m 64 jaar	6,4	6,4	6,1	5,9	5,6
65 t/m 74 jaar	8,1	8,0	7,7	7,4	7,1
75 jaar en ouder	10,4	9,9	9,4	9,0	8,8
Totaal	4,8	4,6	4,5	4,3	4,0

Tabel B3 Percentage patiënten met minimaal één voorschrift van een maagmiddel (ATC-code A02) per jaar bij de huisarts, naar leeftijdsgroep, 2016-2020

in %	2016	2017	2018	2019	2020
Leeftijdscategorie:					
0 t/m 17 jaar	1,1	1,1	1,0	1,0	0,9
18 t/m 44 jaar	7,4	7,2	7,2	7,3	6,9
45 t/m 64 jaar	20,3	19,9	19,9	19,8	19,4
65 t/m 74 jaar	35,5	35,3	35,3	35,2	34,4
75 jaar en ouder	51,3	50,7	50,8	49,8	48,8
Totaal	16,1	15,9	16,1	16,1	15,7

Tabel B4 Percentage patiënten met minimaal één voorschrift van een cholesterolverlager (ATC-code C10A) bij de huisarts per jaar, naar leeftijdsgroep, 2016-2020

in %	2016	2017	2018	2019	2020
Leeftijdscategorie:					
0 t/m 17 jaar	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
18 t/m 44 jaar	0,9	0,9	0,8	0,9	0,8
45 t/m 64 jaar	14,1	14,1	14,1	13,8	13,3

65 t/m 74 jaar	36,6	36,9	37,2	36,5	35,2
75 jaar en ouder	41,2	41,5	42,5	41,7	40,5
Totaal	11,2	11,4	11,8	11,5	11,2